

Ján Gronský: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa

III. díl. 1945–1960. Praha: Nakladatelství Karolinum 2007, 441 s.

IV. díl. 1960–1989. Praha: Nakladatelství Karolinum 2007, 649 s.

Jan Filip*

Posledními dvěma svazky je zdárně dokončeno vydávání komentovaných dokumentů k ústavním dějinám Československa. Jedná se sice o stát, který již 15 let neexistuje, nicméně s jeho dědictvím, a to i v oblasti ústavního práva, se budeme nadále setkávat. Je velkou zásluhou pořadatele dokumentů a autora poznámek k nim, že nám toto dědictví zpřístupňuje v přehledném a široce koncipovaném díle. První dva svazky věnované obdobím 1914–1945¹ a 1945–1960² jsou nyní završeny vydáním ústavních dokumentů z období 1960–1989 a 1989–1992. I zde je pořadatel a komentátor dodržuje myšlenku, že právo z minulého období nelze pochopit bez politických dokumentů, na jejichž podkladě byly, popř. též nebyly aplikovány. Zatímco v prvním díle k nim sahal výjimečně, v dalších dvou to bylo naprosto nutné. V posledních dvou svazcích se navíc objevují dokumenty, které charakterizují stanoviska disentu k tehdejší ústavněprávní realitě nebo signalizující blížící se konec federace.

Dokumenty ve třetím svazku jsou rozděleny do dvou časových úseků, které pořadatel považuje za podstatné. První zahrnuje období od přijetí Ústavy ČSSR a končí federalizací našeho státu. Zde však není předěl učiněn k 1. lednu 1969, nýbrž již k 28. říjnu 1968. Další období od října 1968 končí 17. listopadem 1989. Ačkoli by bylo možno mít pochybnosti o naprosté přesnosti tohoto členění z hlediska historického, z hlediska ústavněprávního se to již takto nejeví. Z hlediska politického by bylo možno opět hledat členění jiné. Konečně pořadatel též uvádí základní dokumenty dubnového zasedání ÚV KSČ z roku 1969, které znamenalo definitivní, byť ne všude okamžitý předěl ve vývoji započatém v roce 1968, popř. ještě dříve. I po dubnovém zasedání ještě běžely některé přípravné práce z minulého období (např. příprava prováděcích zákonů v oblasti ústavního soudnictví), ty však byly brzy zastaveny. Ve 4. svazku jsou pak otištěny právní předpisy sice přijaté po roce 1990, nicméně platné i v současnosti (včetně Ústavy ČR). Rovněž tento svazek (období 1989–1992) obsahuje na počátku série dokumentů, které ilustrují situaci těsně po 17. listopadu. Poté však již obsahuje

téměř výlučně jen právní předpisy, čímž je názorně dokumentován návrat k právnímu státu v Československu a rozvoj demokratických institucí.

Pokud jde o výběr dokumentů pro období 1960 až 1989, je třeba vidět, že se jednalo o složitou a komplikovanou etapu, ve které se setkáváme s pokusy o nápravu nedostatků systému s pokusy o jeho normalizaci. Klíčové jsou samozřejmě jednotlivé pilíře tohoto období jako socialistická ústava z roku 1960 a úst. zákon o čs. federaci. K těmto klíčovým ústavním aktům se vrací vícekrát. Ústava z roku 1960 je ještě obsažena ve znění k 17. listopadu 19989 a ve 4. svazku ve znění k 31. 12. 1992. Rovněž úst. zákon o čs. federaci je znovu otištěn ve 4. svazku v platném znění. Vyzdvihnout třeba zařazení referátu A. Novotného z celostátní konference KSČ z července 1960, neboť spolu s některými oficiálními projevy v Národním shromáždění nahrazuje chybějící důvodovou zprávu k nové socialistické ústavě. Poznámky k ní J. Gronský využívá současně k charakteristice dobové státoprávní literatury. Daří se mu zachytit základní teoretická východiska této právníky slabé, nicméně teoreticky zajímavé ústavy s její koncepcí jednoty státní moci (to dokumentuje i u úst. zákona o čs. federaci) a pokusem zakotvit prvky odumírání státu. Tato ústava byla prvním krokem sociálního inženýrství, dále rozvíjeným v navazujících zákonech. Zde mohl J. Gronský dokumentovat alespoň základní projevy koncepce socialistické státnosti (např. postrádám zařazení vybraných zákona č. 62/1961 Sb., o organizaci soudů s volitelností a odvolatelností soudců, zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, zákon č. 69/1967 Sb., o národních výborech atd.), což by mělo význam pro studijní účely. Pro toto období se soustředil zejména na zákony se vztahem k postavení jednotlivce. Pochopitelně je v této části hlavní pozornost věnována období roku 1968 až 1971. Zejména se jedná o dokumenty se vztahem k demokratizaci a federalizaci státu, ať již politické (zejména Akční program KSČ, dokumenty ze srpna 1968) či státoprávní. Totéž platí o druhém období let 1968 až 1989. Nelze zcela souhlasit s je-

* Prof. JUDr. Jan Filip, CSc., Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Recenzi přinesl Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 2006, č. 2, s. 199–200.

² Recenzi přinesl Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 2007, č. 1, s. 93–95.

ho obecnou charakteristikou „pseudofederace“, neboť právě počátek jím sledovaného období (říjen 1968 až červen 1969) ještě tento rys neměl (kriticky se později hovořilo o „hurá-federaci“) a stát začal jako federace (jistě i v důsledku krize stranického vedení) fungovat. Není bez zajímavosti otištění některých částí připravované trojjediné ústavy z roku 1989, která je v povědomí již velmi málo odborníků.

Čtvrtý svazek je již příliš blízký současnosti a v podstatě do ní přerůstá, neboť část otištěných předpisů z prosince 1992 je základem ústavního pořádku i dnes. Zde již není třeba bližší charakteristiky. Podrobnější dělení zde není obsaženo, i když se nabízel např. období od listopadu 1989 do voleb 1990, od nich další období po rozhodnutí o rozdělení federace. Zde ústavní zákonodárství nabralo nový směr, když se idea společného státu zhroutila. Mimochodem jsem si uvědomil v souvislosti se zmínkou o ideách, kterými se stát udržuje, že v I. díle mohl být zařazen abdikáční list T. G. Masaryka, který vstoupil do naší ústavní historie nejen tím, že skončila jedna éra, ale i tím, co v něm bylo řečeno a který je neustále vzpomínán i dnes, aniž jsou vždy známy okolnosti. J. Gronský zde shromáždil všechny podstatné ústavní a další právní předpisy a v poznámkách zachytil postupný návrat k právnímu státu a fungování demokratických institucí, popř. postupné ožívání dosud mrtvých součástí Ústavy a úst. zákona o čs. federaci. Kromě již historických dokumentů jako návrh ústavy předložený Občanským fórem v prosinci 1989, první vystoupení V. Havla v televizi, je zde řada milníků našeho ústavního vývoje (ústavní změny jsou zdokumentovány kompletně, restitční předpisy), které působí stále. Samozřejmě je možno uvažovat o tom, zda neměly být zařazeny i další dokumenty např. zachycující jednání kulatého stolu – příprava předání moci, příprava voleb apod. nebo dokumenty charakterizující začátek fungování právního státu (např. některé nálezy Ústavního soudu ČSFR, je zde jen zmínka např. v souvislosti s nálezem k lustračnímu zákonu). Oceňuji, že nebylo zapomenuto na neuplatněné výsledky legislativních prací tohoto období jako např. návrhy ústavy ČSFR a ústavy pro ČR, jak se jej pokusily předložit poslanci ČSSD. Na otištění návrhů jiných politických stran jako ČSS, SPR-RSČ nebo Moravské národní strany však bylo rezignováno. To však J. Gronský nahrazuje komentováním okolností přijetí jednotlivých ústavních a obyčejných zákonů.

Oceňuji otištění nejen konečné podoby návrhu smlouvy o zásadách státoprávního uspořádání, jejíž nepřijetí bylo fakticky předzvěstí konce federace, ale i její předchozí verze. Pochopitelně relativně malá časová distance vede k tomu, že řada poznámek by mohla vyvolat diskusi. Popravdě, co se týče čtvrtého svazku, tak naprostá většina těch, které se týkají dokumentů z oblasti právní kontinuity, přijetí nové Ústavy SR, doby nsvobody, lustrací, formy zániku federace atd. To se bude týkat nejen čtenářů tohoto svazku, týká se to i J. Gronského, který zde zaujímá stanoviska, která již přímo vycházejí z jeho osobní zkušenosti z období normalizace, tak z role komentátora událostí po roce 1989. Stejně tak zde není místo pro kritiku drobnějších nepřesností, které se v poznámkách objevují.³ Tyto poznámky však pomáhají evokovat dobu, ve kterých otištěné dokumenty vznikaly. Nevím pochopitelně jak budou působit na čtenáře, který dobu jejich přípravy a přijetí nezažil. Pro ty starší však budou podnětem k dalším úvahám.

Co říci závěrem. Nezbyvá než vrátit se k tomu, co bylo řečeno před dvěma lety, kdy toto čtyřsvazkové dílo začalo vycházet. J. Gronský je dokázal dovést ke zdárnému konci. Zařadil se tak do řady významných autorů, kteří takové komentované sbírky ústavních dokumentů pořizovali. Je zajímavé, že hodnota těchto sbírek v oblasti ústavního práva často převyšuje cenu dobových odborných prací, které se stejným tématem zabývají. Stačí uvést sbírky Pražákovi,⁴ dvě sbírky Peškovi,⁵ nebo asi nejcennější sbírku Bernatzikovu.⁶ Hodnotu těchto sbírek nesnižují ani změny režimů, často ji běh času naopak ještě zvyšuje. Naopak možnost sledovat vývoj státoprávních institucí od Pragmatické sankce po rok 1992 za jejich pomocí usnadňuje studium ústavního práva a pochopení jeho vývoje. J. Gronský se zařadil mezi tato významná jména a jeho mnohaleté úsilí je proto třeba ocenit. Výrazně přispívá k poznání nejnovější ústavní historie Československa a je třeba doporučit jako studijní pomůcku při výuce ústavního vývoje, jakož i při výuce teorie práva, státovědy a dalších disciplín. Jak už jsem uvedl, hodnota takových sborníků teprve roste časem. Zatímco dnes většina odborníků na tuto problematiku po skříních a krabicích různé dokumenty a výstřižky najde, nastupující generace již budou mimo jiné i po tomto čtyřsvazkovém díle a inspirovat se i poznámkami pod čarou. Snad je možné učinit i poněkud osobní

³ Bez ohledu na nesmírnou pečlivost při korekturách se např. jako den účinnosti úst. zákona č. 135/1989 Sb. uvádí 30. 12. 1989 místo 30. 11. 1989, kdy byla vydána částka č. 31 Sběrky zákonů (s. 38), kooptaci nelze považovat za volbu (s. 44).

⁴ *Zákon y z oboru ústavy říše rakousko-uherské*. Praha 1900 a *Zákon z oboru ústavy obecní a zemské*. Praha 1904.

⁵ Komentovaná dvoudílná sbírka ZDENĚK PEŠKA: *Československá ústava*. I. a II. díl Praha: Československý kompas 1935, se prodává v současnosti za téměř 3 tisíce korun.

⁶ EDMUND BERNATZIK: *Die österreichische Verfassungsgesetze*. 2. vyd., Wien: Manz Verlag 1911. Tato sbírka je již pro svou vzácnost na úrovni konstitucionalistické relikvie. Nezapomínejme však i na německá pořízení našich ústavních předpisů z doby předmnichovské ČSR jako např. rozsáhlé dvoudílné *Das öffentliche Recht der Tschechoslowakischen Republik*. Bd I: *Die Verfassungsgesetze*, Prag 1934; Band 2: *Staatsrechtsquellen (außer den Verfassungsgesetzen)*, Prag 1934 (SCHRANIL, R., JANKA, F.), popř. práce Leo Epsteina jako např. *Studienausgabe der Verfassungsgesetze der Tschechoslowakischen Republik*. Reichenberg 1923, dodnes v zahraničí citované a používané.

poznámku. Tímto zpracováním moderních ústavních dějin J. Gronský dal pěkný dárek ke svému významnému životnímu jubileu (k čemuž mu při této příleži-

tosti upřímně blahopřeji) nejen sobě, ale i všem, kteří se o tuto oblast našeho práva zajímají.